

Флора и растительность республиканского ландшафтного заказника «Ельня» / Д.Г. Груммо, О.В. Созинов, Н.А. Зеленкевич [и др.] / Под ред. Н.Н. Бамбалова; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т экспериментальной ботаники. — Минск: Минсктиппроект, 2010. — 200 с. с ил.

Рецензована книга присвячена одному з унікальних заповідних об'єктів Білорусі — республіканському ландшафтному заказнику «Ельня». Він створений у 1968 р. з метою збереження в природному стані одного з найбільших у Європі оліготрофних боліт. Від часу заснування заказника на його території зібрано значну кількість наукових матеріалів. Упродовж 2006—2009 років тут були проведені широкі дослідження, в яких разом із Інститутом експериментальної ботаніки АН Білорусі взяли участь інші наукові установи та університети країни. В цьому виданні більш детально висвітлено ботанічні, екологічні та ресурсознавчі питання, дано оцінку сучасному стану рослинного покриву. Основна увага приділена болотному масиву «Ельня», який є ядром заказника.

Інвентаризація природних комплексів заказника надзвичайно актуальна у зв'язку з катастрофічними наслідками пожеж, які вирували тут останніми роками.

Рецензована книга вийшла друком у 2010-му, оголошеному в світі Міжнародним роком охорони біорізноманіття. Із книги читачі дізнаються, що в Білорусі, насамперед за останні 15 років, сформувалася мережа заповідних територій (як і в Росії, їм надано статус «особливо охоронюваних» (ООПТ)). Нині вона становить 7,6 % території країни. В Україні цей показник — лише 5,4 %. Книга узагальнює результати досліджень, отриманих у процесі виконання наукових програм і

грантів, зокрема Європейського відділення Earthwatch Institute (проект «Belarus Wetland»).

У ній наведено коротку, але насичену фактами та численними, переважно кольоровими, ілюстраціями (картами, схемами, графіками, таблицями), загальну характеристику природного комплексу заказника. Його площа становить 25301 га. У схемі геоботанічного районування Білорусі ця територія розташована в Деснянському районі Західно-Двинського округу підзони дубово-темнохвойних лісів. В адміністративному відношенні заказник міститься в Міорському та Шарковщинському районах Вітебської області. Це — північна частина Білорусі, неподалік кордону з Латвією; з інших відомих заповідних об'єктів країни поблизу знаходяться Бреславські озера.

Болотний масив «Єльня» вирізняється значною потужністю торфового покладу, максимальна глибина якого — 8,3 м, а середня — 3,8 м. Переважає поклад верхового типу (93,5 %). Дослідження віку болотних відкладів спорово-пилковим методом свідчать, що накопичення торфових покладів відбувалося протягом 8200—9000 років, причому вже на ранній стадії свого розвитку болотоутворення мало оліготрофний характер.

Зрозуміло, що для читачів-ботаніків найцікавішими є розділи «Флора», «Рослинність», «Охорона та відновлення водно-болотних екотопів». Розділ «Флора», написаний О.В. Созиновим, А.Н. Скуратовичем, Д.В. Дубовиком та Д.Г. Груммо, охоплює відомості про судинні рослини, мохоподібні, рідкісні та охоронювані види, картування видового різноманіття. Додаток містить списки вищих судинних рослин і мохоподібних.

У заказнику зростає 405 видів судинних рослин. Флористичне ядро утворюють характерні для південно-тайгових верхових сфагнових боліт види: *Eriophorum vaginatum*, *Rhynchospora alba*, *Scheuchzeria palustris*, *Chamaedaphne calyculata*, *Empetrum nigrum*, *Andromeda polifolia* та деякі інші. У флорі заказника загалом переважають бореальні голарктичні та бореальні євро-західноазійські види, що свідчить про її зональний характер. Приблизно рівною є кількість арктичних голарктичних, плюризональних голарктичних та бореальних європейських видів, трохи меншою — темпоратних. У флорі домінують види з широким ареалом.

Дещо дивує розділ 2.4, присвячений рідкісним і таким, що потребують охорони, видам рослин. Адже для цього об'єкта, площа якого понад 25 тис. га, а флористичний склад — 405 видів судинних рослин, наводяться лише 10 рідкісних видів судинних рослин, занесених до «Червоної книги Білорусі». Серед них є декілька видів, відсутніх в Україні (*Betula nana*, *Rubus chamaemorus*) або дуже рідкісних на її рівнинній частині (*Carex pauciflora*, *Oxycoccus microcarpus*, *Huperzia selago*). Але в наших болотних заказниках та на інших природно-заповідних територіях, зазвичай менших за площею, кількість охоронюваних видів набагато більша. Чому склалася така ситуація? На це питання автори частково відповідають наприкінці розділу. Вони вказують, що на території заказника відзначено також низку інших, цікавих з наукового погляду видів рослин, у тому числі *Goodyera repens*, *Drosera anglica*, *Epipactis palustris*, *Salix livida* та ін. Це — види рос-

лин і грибів, які потребують «профілактичної охорони». Ми вже висловлювали думку про те, що внаслідок цього низка рідкісних видів флори Білорусі залишилися практично без реального статусу охорони (Андрієнко, 2010).

У розділі «Рослинність» привертає увагу як карта сучасної рослинності заказника з легендою англійською мовою, так і характеристика типів рослинності. Подано також екологічну структуру рослинного покриву. Чималу площу нині займають вигорілі ділянки. У книзі (розділи 4, 7) значну увагу приділено сукцесіям рослинності, насамперед постпірогенним. Основна частина цього тексту підготована Д.Г. Груммо, О.В. Созиновим, Н.О. Зеленкевич. Серед численних добре виконаних карт особливу увагу рецензентів привертає карта 24 — спрямованості сучасних сукцесійних процесів (автори Д.Г. Груммо, М.О. Ільючик, Н.О. Зеленкевич) із відповідною таблицею. Наведені матеріали свідчать про те, що на значній частині (74 %) площі заказника відчутний нині вплив осушення. Він спричинений функціонуванням осушувальної мережі, яке посилюється наявністю об'єктів меліорації на територіях, що прилягають до заказника.

Неможливо охопити всі питання, порушені в монографії. Для українського читача цікавим буде розділ про особливо цінні рослинні угруповання (автор Д.Г. Груммо). В Білорусі ще немає «Зеленої книги». У рецензованій книзі для інвентаризації та паспортизації пропонується 8 категорій особливо цінних рослинних угруповань, більшість з них відповідає категоріям «Зеленої книги України». Серед них — природні і штучно створені ліси високої продуктивності та цільової відповідності. Щодо їх охорони в Україні, то досі триває дискусія, обговорюються й об'єкти досліджень, які не ввійшли до «Зеленої книги України».

Зацікавить ботаніків і вміщений у книзі список рослин заказника «Єльня» — 405 судинних і 86 видів мохоподібних.

Монографія присвячена пам'яті видатного геоботаніка Білорусі, доктора біологічних наук Дмитра Степановича Голода, добре відомого в Україні. Одному з рецензентів довелося разом з ним працювати.

Книга, безперечно, буде з інтересом прийнята ботаніками України.

Т.Л. АНДРІЄНКО, О.В. ЛУКАШ